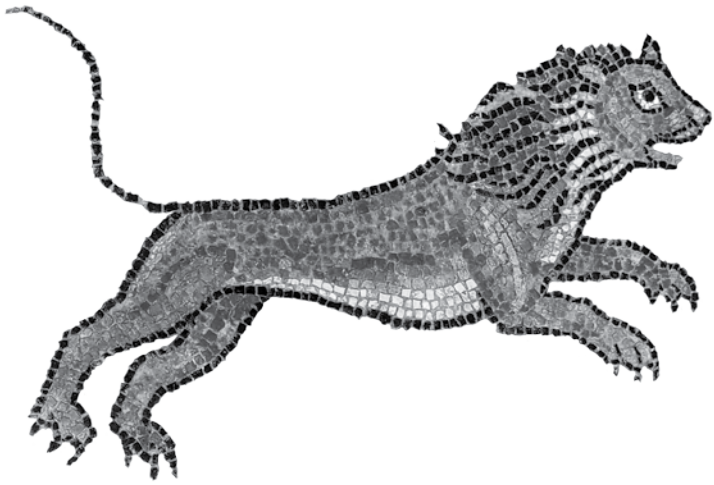

PLINIUS VANHEMPI

LUONNON HISTORIA 1

IHMINEN · MAAELÄIMET · MERIELÄIMET · KIRJAT VII–IX

Suomentaneet Sami Jansson · Arto Kivimäki · Aulikki Vuola
Johdannon kirjoittanut Arto Kivimäki

Gaudeamus

Suomennoshanketta ovat tukeneet Suomen Kulttuurirahasto, Olga ja Vilho Linnamon säätiö, Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö sekä MTK:n säätiö.

Alkuteos *Naturalis historia* (70 jaa.)

Kirjan 7 on suomentanut Arto Kivimäki, kirjan 8 Aulikki Vuola ja kirjan 9 Sami Jansson.

Copyright © 2026 Tekijät & Gaudeamus Oy

Gaudeamus Oy
Kaisaniemenkatu 13 A, 00100 Helsinki
www.gaudeamus.fi
Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut: info@gaudeamus.fi

Kansi: Jukka Aalto / Armadillo Graphics

KL 91.17, 50

ISBN 978-952-345-382-1

PAINOPAIKKA: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ, Tallinna 2026

Sisällys

Johdanto (*Arto Kivimäki*) 9

Ensyklopedian kaksi vuosituhatta 9 • Tiedonhimo 12 • Luonnon historia 13 • Jumalat ja Luonto 15 • Maailmankuva 16 • Ihminen ja muut eläimet 18 • Rooma 20 • Mitä Luonto tahtoo 22

❧

VII kirja

Ihminen 27

Ihminen, eläimistä erityisin 27 • Ihmiskunnan moninaisuus 29 • Syntymä ja sukupuoli 42 • Raskausaika 46 • Perinnöllisyys ja yhdennäköisyys 50 • Ihmisen hedelmällisyydestä 53 • Ihmisen kasvu: hampaat 57 • Ihmisen kasvu: pituuden vaihtelu 59 • Erikoistapauksia 62 • Suurten saavutusten roomalaisia: Caesar ja Pompeius 67 • Muita erinomaisia roomalaisia 72 • Suuruuksia hengenelämän alalla 75 • Onni ja sen muuttuvaisuus 89 • Pitkäikäisyydestä 99 • Vaihtelevia kohtaloita 105 • Keksijöitä 115 • Yleisesti omaksuttuja asioita 129

VIII kirja

Maaeläimet 135

Norsu 135 • Norsujen ja käärmeiden yhteenotot 148 • Leijona, pantteri, tiikeri 152 • Kameli, kirahvi, sarvikuono 161 • Muita Aithiopian eläimiä 163 • Susi 166 • Käärmeet 167 • Krokotiili 169 • Eläinten

itsehoitomenetelmiä 171 • Eläinten ennakointikyvyt 175 • Eläinten ihmiselle aiheuttamat tuhot 176 • Hyeena 177 • Villiaasi, majava, rupikonna, hylje, gekkolisko 178 • Kauris 179 • Kameleontti 183 • Peura, thos 184 • Piikkisika, karhu 185 • Muita talviunelle meneviä eläimiä 187 • Siili 188 • Eläinten puolustautumiskeinoja 189 • Piiloutuvia eläimiä 190 • Koira 191 • Hevonen 195 • Aasi 200 • Muuli 201 • Nauta 204 • Apishärkä 207 • Lammas 208 • Vuohi 215 • Sika 217 • Villisika 219 • Villit vuohet, kauriit 220 • Apinat 221 • Jänis, kaniini 222 • Hiiri, unikeko 224 • Eläinten erilainen käyttäytyminen eri paikoissa 225

IX KIRJA

MERIELÄIMET 229

Merelliset elämänmuodot 229 • Merten jättiläisistä 230 • Ihmisen kaltaiset merelliset oliot 233 • Valaat ja miekkavalaat 234 • Vesieläinten hengittäminen 236 • Delfiinit 237 • Delfiinien ja ihmisten ystävyys 238 • Delfiinit kalastajien apuna 240 • Delfiinien yhteisöllisyys 241 • Kilpikonnat 242 • Vesieläinten iho ja kuoret 244 • Huomioita suurista eväkkäistä 245 • Tonnikalan ikäkaudet ja käyttötavat 247 • Amia ja makrilli 248 • Kalojen liikkeet Pontos Euksinoksessa ja kalastuskaudet 249 • Kalojen loikkimisen selitys ja merkitys 252 • Kalojen lisääntyminen ja herkkyys seisovalle vedelle 253 • Kalojen talvehtiminen 253 • Helteiden ja tähtien vaikutus kaloihin 255 • Mugili 255 • Sampi, susikala ja turska 256 • Papukaijakala ja made 257 • Mullot, sargit ja huomioita kalakastikkeesta 258 • Mullojen ja muiden kalalajien hinnat 259 • Kalojen kidukset ja suomut 260 • Kuiville nousevat kalat 261 • Kalojen ruumiinrakenne ja liikkuminen 262 • Ankeriaiden syyskokoontuminen 263 • Mureena 263 • Rustokalat 265 • Jarrukala 266 • Laivoihin kiinnittyvä kotilo 267 • Kalojen pesiminen ja muita erikoisia seikkoja 268 • Otukset vailla punaista verta 269 • Tursaat 270 • Nautilus 272 • Joitakin mustekalalajeja ja niiden elintapoja 272 • Langustit ja ravut 275 • Merisiilit 278 • Kotilot ja simpukat 279 • Helmet ja helmisimpukat 281 • Helmien tarkastelua 284 • Keisarin vaimon korut ja Kleopatran helmipäivällinen 286 • Purppurakotilot kangasvärien lähteinä 290 • Purppuran ja muiden väriaineiden valmistus 293 • Vesieläinten tuntoisuus ja nokkeluus 298 • Sienieläimet 301 • Sienieläinten keräilyn vaarat 303 • Eräiden meriotusten tunnottomuus 304 • Kalojen taudit 305 • Kalojen

ja muiden merieläinten lisääntyminen 305 • Merieläinten kasvatusaltaat 311 • Maan alla elävät kalalajit 314 • Heloahventen narraaminen 317 • Eräiden meriotusten merkillisiä piirteitä ja tapoja 318

❧

Kirjallisuus 321
Plinius-tekstieditiot 321
Kirjallisuus 322
Hakuteoksia 327
Kuvalähteet 328

Lyhenteet 329

Pliniuksen mainitsemat henkilöt 338

Kirjojen VII, VIII ja IX eläimet ja oliot 378
VII kirjassa (*Ihminen*) mainitut eläimet, olennot ja kansat 378
VIII kirjassa (*Maaeläimet*) mainitut eläimet 386
IX kirjassa (*Merieläimet*) mainitut eläimet 397

Kappaleiden numeroinnista ja viittauskäytännöistä 410

Kiitokset 413

Suomentajat 414